

22. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / Олена Селіванова. — Полтава : Довкілля-К, 2008. — 712 с.
23. Семенець О.О. Синергетика поетичного слова : [монографія] / О.О. Семенець. — Кіровоград : Імекс ЛТД, 2004. — 338 с.
24. Сенів М.Г. Деякі аспекти становлення прийменникової системи у контексті створення теоретичної граматики класичних мов / М.Г. Сенів // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. — №6. — Кн. 2. — К. : Прайм-М, 2002. — С. 174—186.
25. Степин В.С. Саморозвиваючі системи і постнекласическа раціональність / В.С. Степин // Вопр. філософії. — 2003. — №8. — С. 5—15.

В статье определяется место синергетики в парадигмальном пространстве современной науки. Рассматриваются возможности применения в филологических студиях понятийного аппарата и методологических установок исследования, предлагаемых синергетикой. Очерчивается проблемное поле лингвистической синергетики, приводится обзор фундаментальных трудов в этой области и намечаются перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: научная парадигма, синергетика, лингвосинергетика.

In the article, synergetics is positioned as a novel research paradigm. Special focus is laid on application potential of the synergetic approach to dynamic systems in linguistic research. Language is considered as a non-linear and self-organized complex dynamic system. The problematic space of linguistic synergetics is outlined. It is argued that application of synergetic methodology will cast light on longstanding issues of language functioning and development.

Key words: scientific paradigm, synergetics, linguistic synergetics.

УДК 811.11 37 "7/12"

ВЕРБАЛІЗАТОРИ ДАВНЬОГЕРМАНСЬКИХ МАГІЧНИХ ТЕХНІК ПРИ ПРОРОКУВАННІ ДОЛІ

Троць О.В.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

*У розвідці на основі лінгвокультурологічного підходу здійснюється аналіз давньогерманських магічних технік при пророкуванні долі у давньогерманських манускриптах. Магічні техніки, які практикували жінки, були представлені у давніх текстах лексемами *seiðr*, *spá* (*sprae*), *galdr* (ворожіння). Етимологія наведених лексем підтверджує факт існування детермінованого зв'язку між формою та значенням цих слів. Магічні техніки допомагали жінкам-пророчицям віщувати долю, майбутні події або накладати магічні чари.*

Ключові слова: вербалізатор, давньогерманські магічні техніки, доля, етимологія, жінка-пророчиця, лінгвокультурологія.

Магічні техніки та сакральні феномени вже тривалий час привертають увагу як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів. **Актуальним** на сьогоднішній день виявляється їх вивчення у термінах лінгвокультурологічної теорії, що дозволяє розглядати мовні знаки, які репрезентували ці поняття у давньогерманських текстах, крізь культурологічну призму. Попри досить широке висвітлення даної проблематики відомими лінгвістами, існує певна лакуна у дослідженні використовуваних жінками-пророчицями давньогерманських магічних технік, які дозволяли їм пророкувати майбутнє, відкривати *долю* людини або накладати чари.

Метою нашого дослідження є аналіз мовних та позамовних фактів, які дозволяють розкрити зміст давньогерманських магічних технік, які жінки-пророчиці використовували для віщування *долі* або ворожіння. Реалізація поставленої мети зумовила необхідність розв'язання таких **завдань**: розглянути лексеми, що вживалися на позначення давньогерманських магічних технік; виокремити у давньогерманських текстах імена жінок-пророчиць та проаналізувати їх; висвітлити етимологію лексем, що стосуються магічних технік.

Матеріалом слугують лексичні одиниці, вибрані з давньогерманських писемних пам'яток.

Згідно з уявленнями, що побутували у давньогерманському суспільстві в епоху Раннього середньовіччя, деякі жінки були наділені особливою магічною силою, тому представниці прекрасної статі користувалися неабиякою владою та шаною у давніх германців, на відміну від жінок інших племен. Ці «священні людські створіння» володіли знаннями, які допомагали їм відкривати *долю* людини та накладати магічні чари. Процес передбачення *доли*, ворожіння у давньогерманських манускриптах позначався лексемами: двн.-ісл. *seid, seiðr* (чари; ворожіння; магічне закляття) [10, 353] або двн.-ісл. *galdrar, galðrar* (ворожіння; чаклунство) (= множина від двн.-ісл. *galdr, galðr* (магічна пісня)) [10, 158]; пор., також: двн.-англ. *gealdor* або *galdor* та двн.-в.-нім. *Galstar* (ворожіння, магія) [8, 365]. У давньоісландській мові є навіть слово, в якому інтегровано ці дві лексеми — *seiðgaldr* — (магічне закляття) [10, 353]. Приклади, вибрані з давньогерманських манускриптів, є ілюстрацією вживання цих лексем у тексті:

— двн.-ісл.: *Þau bjuggust svá við, at seiðr skyldi fram fara um nóttina eptir* [13, 2] — «Він домовився з нею, що вночі вона буде ворожити»;

— двн.-англ.: *Be ðam gealdre* [8, p. 365] — «За допомогою ворожіння»;

— двн.-англ.: *eacencraeftig, iumonna gold galdre bewunden* [8, 3051–3052] — «Золото того чоловіка було під магічними чарами».

Давньоісландський іменник *seiðr*, за однією з етимологічних гіпотез, буквально означає «кипіння, булькотіння», що свідчить про зв'язки цієї практики з шаманізмом та іншими формами примітивної магії. Під *кипінням* тут варто розуміти спеціальний психологічний стан *зміненої свідомості*, якого мала досягти пророчиця під час ворожіння [7, 134–156]. Згідно з іншою гіпотезою іменник *seiðr* має спільний корінь із двн.-англ. дієсловом *sittan* (сидіти) (пор.: гот. *sitan*; двн.-сакс. *sittian*; двн.-фриз. *sitta*; двн.-в.-нім. *sizzan*; двн.-ісл. *sitja*) [2, 97]. Зв'язок цих лексем пояснюється тим фактом, що під час магічного сеансу чаклунка *seiðr* сиділа на підвищенні — *seið-hjallr* (букв. — підмостки; ешафот).

Під час *seiðr* пророчиця перебувала в стані магічного трансу, який і дозволяв робити передбачення. Мистецтво *seiðr* було мистецтвом одиначок, самітниць. Чаклунки-*seiðr* не складали магічної спільноти, не збиралися разом на зразок шабашу відьом, який характерний для інших індоєвропейських традицій, хоча під час ворожіння їм іноді асистували дівчата, які співом ритуальних пісень допомагали сейтконі увійти в стан трансу. Магію *seiðr* використовували також для того, щоб вплинути на свідомість людини, викликати забуття або жах, створити певну ілюзію [6, 313]. У давніх текстах цей стан носив назву *sjónhverfing* із значенням «галюцинація; запаморочення свідомості, викликане дією магічних чар» [10, 365]. Роль *seiðr* у створенні ілюзії добре задокументовано у давньоісландських сагах, до ворожки звертаються для того, щоб приховати людину від ворогів. Наприклад, у «Сазі про людей з піщаного берега» — *Eyrbyggja saga* (частина 20) — жінка, на ім'я Катла, яка добре розумілася на *seiðr*, у такий спосіб хотіла врятувати свого сина Ода від воїнів, які мали намір його вбити. За допомогою магії жінці вдавалося це зробити, і він був у безпеці, доки не з'явилася інша *seiðr* — чаклунка Гейрід — і не пододала чарів Катли:

— *Mun Geirriður tröllid þar komin og mun þá eigi sjónhverfingum einum mega við koma* [12, 20] — «Сюди прийшла троліха Гейрід, і тому буде неможливо врятуватися за допомогою магічних чарів, ілюзії».

Континентальні германці також практикували магію, але слова, споріднені з двн.-ісл. *seiðr*, вживалися ними у контексті, де йшлося про магію ельфів, пор.: *ælfside* (чари ельфів; жах) [3, 117–130]. Наприклад:

— двн.-англ. *Dis is se hālgā drænc wið ælfside* [8, 115] — «це святий наній проти чарів ельфів».

Етимологія двн.-ісл. *galdrar, galðrar* та двн.-англ. *gealdor, galdor* є більш прозорою. Ці іменники утворилися від двн.-англ. сильного дієслова *gellan, giellan* (кричати, співати) та, відповідно, від двн.-ісл. дієслова *galla*. Названі лексеми походять від прагерманської основи **gelnanan* < і.-е. **ghel-* із тим же значенням [9]. На нашу думку, вибір саме лексем *galdrar, galðrar* (=двн.-ісл.) та *gealdor, galdor* (двн.-англ.) на позначення магічної техніки був також не довільним, а детермінованим специфічним характером магічної процедури, як і у випадку з *seiðr*, адже під час ворожіння жінка-пророчиця мала перебувати в стані трансу, який можна було викликати за допомогою магічної пісні або монотонного вигукування окремих звуків. Підтвердженням цієї гіпотези є ритуал ворожіння, опис якого буде наведений нами далі.

Слова на позначення давніх магічних технік не вийшли з часом із ужитку, а збереглися і донині. Наприклад, у сучасних германських мовах лексема *seith* або *seid* позначає різновид північної магії, відомий як «техніка» або «магія сейту». Сучасні німецькі іменники *Galsterei* (ворожіння) та *Galsterweib* (відьма) походять від двн.-в.-нім. *Galstar* (ворожіння, магія). Сучасне англійське дієслово *to yell* (кричати) та ісландське *að gala* з тим же значенням етимологічно пов'язані з двн.-англ. *gealdor, galdor* та двн.-ісл. *galdrar, galðrar* (ворожіння; чаклунство) [9].

Окрім наведених вище лексем, у давньоісландській традиції на позначення *ворожіння, віщування* вживався також іменник *spæ* або *spá*, і тому жінок, які використовували *техніку sne* та *техніку сейту*, називали, відповідно, спаконами та сейтконами (двн.-ісл. *spákona* та *seiðkona*). Давньоісландська чаклунка *völva* (пор.: двн.-в.-нім. *völva, vala, wala* (провидиця, чаклунка)) також практикувала *spá*. Підтвердженням цього є назва однієї з пісень «Старшої Едди» — *Völuspá* (*völva* (чаклунка) + *spá* (віщування)) або назва однієї з частин давньоісландської саги «Про Оду Стрілу», пор.: *Völvan spáði Oddi* (чаклунка пророкує майбутнє Одові). Іменник *völva* має спільний корінь з двн.-ісл. іменником *völr* зі значенням «магічний жезл, ціпок», можливо, тому у давньоісландських текстах пророчиць переважно, зображають із ціпком у руці.

Варто також зазначити, що між давньоісландськими магічними техніками *seiðr* та *spæ* є певні відмінності. Зокрема, якщо іменник *seiðkona* вживався на позначення пророчиці, яка практикувала чорну магію (пор.: богиня Фрея із «Саги про Хедіна та Хьогні» накладає чари забуття на короля Хьогні, що спричинило жорстоку битву), то іменники *spákona, völva* в давньогерманських джерелах репрезентують чаклунок білої магії (пор.: пророкування Вольвою майбутніх подій із єдиної пісні «Віщування Вольви»). Всі три чаклунки віщували *долю*, але для цього сейтконі необхідно було викликати магічних духів, які розкривали їй майбутнє, тоді як спакона та вольва самі були наділені необхідними для цього таємними знаннями. Проте різниця між ними у пізніших давньоісландських текстах нівелюється, і дві назви вживаються як характеристики однієї особи, наділеної магічною силою, пор., наприклад:

— *Hún var völva ok seiðkona ok vissi fyrir óorðna hluti af fróðleik sínum* [13, 2] — «Вона була пророчиця та чаклунка і знала як минуле, так і теперішнє»;

— *Hon var spákona ok var kölluð litilvölva* [11, 4] — «Вона була пророчиця, її називали малою вольвою».

Ворожінням переважно займалися жінки, яких називали по-різному, в залежності від назви магічної техніки, якою вони володіли, пор.: *völva; seiðkona; spákona, spádis, spákerling; galdrakind, galdrakona*. Проте і серед представників чоловічої статі були чаклуни, які в давньоісландській мові мають назви: *seiðmaðr, seiðskratti, seiðberendr* (мн.); *spámaðr; galdramaðr, galdraraumr, galdrasmidr*. Однак в епоху вікінгів двн.-ісл. іменник *seiðr* набирає забарвлення, що притаманне двн.-ісл. іменнику *ergi* (жінкуватість; слабкість; пасивна гомосексуальність), унаслідок того, що маніпуляційні здібності, необхідні для техніки ворожіння, суперечили рішучій, відкритій поведінці, властивій справжньому чоловіку. Згодом для характеристики нерішучої, пасивної, боязкої, підступної поведінки почали вживати двн.-ісл. прикметники *ragr* та *argr* (пор.: двн.-англ. *earh, earg*, двн.-в.-нім. *arg*).

Зазвичай пророчиці — це самотні літні жінки, які багато подорожують. По їхню допомогу звертаються у скрутні часи, прислухаючись до їхніх порад. У сазі «Про Еріка Рудого» розповідається про *Völva Þorbjörg*, яку було запрошено для того, щоб вона розкрила майбутнє жителям Гренландії, які потерпали від голоду. Як розповідає сага, чаклунка *Þorbjörg* з'явилася ввечері, на ній був довгий темний плащ, прикрашений дорогоцінними каменями. У руці вона тримала традиційну *stafr* (прядку, ціпок), також прикрашену коштовностями:

— *Þat var hátt Þorbjargar um vetrum, at hon fór at veizlum, ok buðu þeir menn henni mest heim, er forvitni var á at vita forlög sín eða árferð. En er hon kom um kveldit ok sá maðr, er móti henni var sendr; þá var hon svá búin, at hon hafði yfir sér tuglamöttul blán, ok var settr steinum allt í skaut ofan. Hon hafði á hálsi sér glerötur, lambskinnskofra svartan á höfði ok við innan kattarskinn hvít. Ok hon hafði staf í hendi* [11, 4] — «У Торбьйорп (пророчиці) була звичка відвідувати взимку звані обіди, її постійно запрошували до себе в гості ті, хто хотів дізнатися про свою долю. Коли вона прийшла ввечері з чоловіком, який її зустрів, на ній був синій плащ, зав'язаний спереду та прикрашений дорогоцінними камінцями. На її шиї висіло скляне намисто, на голові — чорна шапка з білого котячого хутра. У руці вона тримала прядку».

Подібний вигляд має і *seiðkona Heiðr* з іншої давньоісландської саги «Про Оду Стрілу». Її також запросили для того, щоб вона розкрила *долю*, пор.:

— *Hún fór á veizlur ok sagði mönnum fyrir um vetrarfar ok forlög sín* [13, 2] — «Усі люди запрошували її, щоб вона розповіла їм про їхню долю».

Коли пророчиця входила в дім, її приймали як поважного гостя та відводили для неї почесне місце, садили у високе крісло. Біля неї сиділи молоді жінки, які допомагали їй під час *seiðr*. Ворожіння було магічним ритуалом, який супроводжувався спеціальними піснями — *varðlokkur* (магічна пісня; чари) [10, 472] або вигуками — *seiðlaeti* (звуки, що виголошуються під час магічного ритуалу) [10, 353], потрібними для того, щоб увійти у стан трансу та викликати сили, до яких чаклунка хотіла звернутися:

— *Hon bað ok fá sér konur þær, er kynni fræði þat, sem til seiðsins þarf ok Varðlokur hétu* [11, 4] — «Вона попросила, щоб їй допомогли жінки, які знають пісню, необхідну для ворожіння, яку називають вардлок».

Найдавніші згадки про жінок-пророчиць зафіксовані у творах римських авторів, де розповідається про германське войовниче плем'я кімбрі. Чаклунок цього племені зображали літніми жінками в білому одязі. Приносячи в жертву військовополонених, вони розбризкували їхню кров і в такий спосіб віщували майбутні події. Ритуальні техніки із застосуванням крові жертви (двн.-ісл. *blót*, двн.-англ. *blót* (жертва)) у північних германців позначалися двн.-ісл. іменником *Blót* (жертвопринесення). Доказом того, що плем'я кімбрі практикувало *Blót* слугує також археологічна знахідка *Haraldskær Woman*, виявлена в Ютландії (Данія) у 1835 р. Тіло жінки покоїлося у торф'яному болоті і тому добре збереглося: скелет був майже неушкоджений, виявили залишки шкіри та внутрішніх органів. Учені на підставі проведених дослідів висунули гіпотезу, що цю жінку було принесено в жертву під час *Blót* [4, 125–186].

Язичницькі жертвопринесення *Blót* були явищем, поширеним не тільки у північних, а також і в континентальних германців. За язичницькими віруваннями кров мала магічну силу: чаклунки використовували її під час ворожіння. Зазвичай жертвами були тварини, свині та коні. Їхнє м'ясо готували у великих казанах, а кров розбризкували на статуї богів, на стіни, на всіх учасників цього ритуалу. Потім присутні збиралися на священну вечерю, як вони вважали, разом зі своїми богами. Приносячи жертви, давні германці намагалися схилити на свій бік богів, благали їх про добрий урожай, здоров'я, мир та злагоду. Північні германці святкували *Blót* три рази на рік: восени (у середині жовтня), взимку (у грудні) під час сонцестояння та навесні (у квітні) під час весняного рівнодення. В англосаксів ритуал жертвопринесення відбувався тільки один раз на рік, у визначений місяць, який мав назву *blótmónaðr* (двн.-англ. *blót* + *mynao* (місяць)). Цим місяцем був листопад — *Novembris*, бо саме в цей період вони запасалися харчами на зиму та пропонували в жертви багатьох тварин, яких вони тоді вбивали. У фрагменті з одного давньоанглійського тексту цей ритуал описаний так:

— *Se mónaðr is nemned on Léden Novembris, and on úre geþeóde blótmónaðr, forðon úre ylðran, ðá hý háðene wéron, on ðam mónþe hý bleóton á, ðæt is, ðæt hý betáhton and benémdon hyra deófolgyldum ða neát ða ðe hý woldon syllan* [8, 113] — «Цей місяць називають Новембрис латиною, нашою мовою це місяць, коли приносять жертви богам, тому що наші пращури, коли вони були язичниками, завжди приносили жертви в цей період, тобто вони дарували своїм ідолам домашню худобу жертв».

У цьому контексті особливої уваги заслуговує етимологія лексем, пов'язаних із ритуалом жертвопринесення. Назва ритуалу *Blót* — це двн.-ісл. іменник зі значенням (жертвопринесення, жертва; святкування під час жертвопринесення). Його відповідник є тільки у давньоанглійській мові: *blōt*, *geblōt* (жертвопринесення, жертва). Норвезький філолог Сорфус Буге у 1879 р. висунув гіпотезу, за якою найдавніше значення *Blót* (зібрання для магічних заклинань) етимологічно пов'язане з лат. *flamen* (з давнішої форми **flādmēn* — жрець). Обидві ці лексеми походять від і.-є. основи **bhlād-(s)men* (жрець) [9]. Етимологічно двн.-ісл. *Blót* є дериватом від двн.-ісл. дієслова *blóta* (приносити жертву богам, щоб схилити їх на свою користь). Його відповідники: гот. *blōtan*, двн.-англ. *blōtan*, двн.-в.-нім. *bl zan* або *pluozan*. Показовим є вживання цих дієслів у текстах, пор.:

— двн.-ісл.: *blóta til friðar, sigrs, langlífis, árs, byrjar* [10, 60] — «Принести в жертву задля миру, перемоги, довголіття, доброго врожаю та погожого вимру»;

— двн.-англ.: *Ða burhleode on Cartaina bleóton men hira godum* [8, 113] — «Жителі Карфагена приносили людей у жертву своїм богам».

Відголоски язичницького ритуалу жертвопринесення простежуються в сучасному англійському іменнику *blood* (кров) та дієслові *to bless* (благословляти, робити священним). Сучасне слово *blood* походить від двн.-англ. *blod* (кров) (пор.: двн.-фриз. *blod*, двн.-ісл. *blöð*, двн.-в.-нім. *bluot*, гот. *bloþ*), утворене від прагерманської основи **blodam* (кров, яку розбризкують на язичницьких жертвниках). Дериватом від германської основи **blodam* є прагерманське дієслово **blothisoian* (окропляти, позначати кров'ю), від якого походить сучасне дієслово *to bless* (двн.-англ. *bletsian*, *bledsian*, двн.-ісл. *bleza*, гот. *bleiþuan* (мати милосердя)). Показово, що саме це дієслово у перекладі Біблії на давньоанглійську мову глосувало лат. *benedicere* та грец. *eulogein* (добре говорити про щось або когось, вихвалити), а в Святому Письмі використовувалося для перекладу давньоєврейського *brk* (ставати навколішки, вихвалити). Наприкінці давньоанглійського періоду значення двн.-англ. *bletsian*, *bledsian* змінилося на «дарувати щастя, добробут» [9].

Треба також зазначити, що обидва двн.-англ. слова *blod* та *bletsian* походять від і.-є. основи **bhlo-to-* (набухати, литися потоком, і те, що раптово починається, розпускається). У даному контексті не можна залишити поза увагою той факт, що для давніх германців характерним є уникнення творення слів зі значенням «кров» від інших і.-є. коренів, наприклад, від і.-є. коренів **esen-* (пор.: грец. поет. *ear*, лат. *aser*, санскр. *Asrk*) або **krew-* (кров, що тече в людині), від якого утворилося слово *кров* у балто-слов'янських та інших мовах (пор.: лат. *cruour* (кров з рани), грец. *kreas* (м'ясо, серцевина)). Факт ігнорування давніми германцями синонімічних і.-є. форм при творенні лексеми зі значенням «кров» можна пояс-

нити існуванням певного табу на їхнє вживання, викликане особливим ставленням до крові як до сакральної субстанції, а не як до звичайної рідини, яка тече в організмі людини або тварини.

Повертаючись до аналізу найдавніших згадок про германських пророчиць у писемних пам'ятках, звернімося до римського історика Тацита, який згадував у своєму творі «Історія» (латин. *Historiae*) Веледу — чаклунку германського племені бруктерів. Ім'я *Veleda*, скоріш за все, було просто титулом на зразок днв.-ісл. *völva* або навіть кельт. *Veleta* (пророчиця), хоча паралель з кельтським словом є сумнівною через те, що *Veleda* не жила в регіоні, де говорили кельтською. Існує також гіпотеза, що *Veleda* походить від західногерманського *waldon* (мати силу) [5, 26—85]. Ця жінка стала відомою під час повстання батавів (69—70 рр. н.е.), коли навіщувала першу перемогу повстанців над римськими легіонами. Її вважали *святою* і тому позбавили будь-яких контактів із зовнішнім світом. Вона жила самотницею у високій башті, передаючи свої пророцтва через посередниць. Ними були жінки з її родини або її учениці. Згодом римляни взяли її в полон та зробили своєю пророчицею [1, 259—268]. Ось що про германських чаклунок пише Тацит:

— лат. *Veledae. ea virgo nationis Bruclerae late imperitabat, vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas et augescente superstitione arbitrantur deas. tuncque Velledae auctoritas adolevit; nam prosperas Germanis res et excidium legionum praedixerat* (Histories, 4.61) — «Велела була незайманою жінкою, яка мала великий вплив на бруктерів. Традиційно германці вважали, що жінки були наділені магічною силою передбачення та надавали їм священного статусу. Про магічні здібності Веледи говорили тоді багато, тому що вона передрекля перемогу германців та поразку римських легіонів».

Готський історик VI ст. Йордан (латин. *Jordanes* або *Jordanis*) у своєму творі «Про походження та справи готів» — *Getica* говорить про готських чаклунок *Halju-runnos* (ті, що керують пеклом або володарюють у світі мертвих) і розповідає, як їх вигнав зі своїх земель готський король Філімер — *Filimer* (дуже відомий): латин. *Filimer < ... > repperit in populo suo quasdam magas mulieres, quas patrio sermone "haliurunnas" is ipse cognominat, easque habens suspectas, de medio sui proturbat longeque ab exercitu suo fugatas in solitudinem coegit errare* (Getica XXIV: 121) — «Філімер < ... > знайшов поміж своїх людей відьом, яких він назвав своєю рідною мовою "ті, що керують пеклом". Підозрюючи цих жінок у чаклунстві, він вигнав їх зі свого племені та примусив блукати далеко від його війська». Згадування Йорданом готських чаклунок ще раз підкреслює факт існування таких жінок, але через їхню магічну силу вони являли собою загрозу для релігійно заангажованого готського суспільства і тому мали бути вигнані з племені.

Отже, ключовими лексемами на позначення давньогерманських магічних технік, зафіксованими у давніх писемних пам'ятках, виступають днв.-ісл. *seid, seiðr; galdrar, galðrar; spæ, spá* (ворожіння; чаклунство). Етимологія цих лексем дозволяє говорити про детермінований зв'язок між формою та значенням обраних давніми германцями лексем на позначення ворожіння, віщування *доли*. Залежно від використовуваної техніки у давньоісландській мові представлені декілька іменників зі значенням «чаклунка, пророчиця», серед яких виділяються з етимологічного і культурологічного погляду лексеми *völva, seiðkona* та *spákona*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Aswynn F. *Northern Mysteries and Magic: Runes and Feminine Powers* / F. Aswynn. — Llewellyn Publications, 2002. — 251 p.
2. Gloseki S.O. *Shamanism and Old English Poetry* / S.O. Gloseki. — New York : Garland, 1989. — 257 p.
3. Hall A. *The meanings of Elf and Elves in Medieval England* / A. Hall. — Glasgow : University of Glasgow, 2004. — 227 p.
4. Hamerow H. *Early Medieval Settlements: The Archaeology of Rural Communities in North-West Europe 400–900* / H. Hamerow. — Oxford : Oxford University Press, 2003. — 240 p.
5. Henderson J. *Figuring out Roman nobility: Juvenal's eighth Satire* / J. Henderson. — Exeter : University Press of Exeter, 1997. — 168 p.
6. Jochens J. *Old Norse Images of Women* / J. Jochens. — Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1996. — 380 p.
7. Richardson E. *Seiðr Magic* / E. Richardson // *Chaos International magazine*. — № 20. — 1998. — P. 34–52.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. *An Anglo-Saxon Dictionary* [ed. and enc. by N. Toller]. — London; Oxford : Oxford University Press, 1898. — 1302 p.
9. Klein E.A. *Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language* / E. Klein. — Amsterdam : Elsevier Publishing Co., 1966–1971. — Vol. 1–2. — 1176 p.
10. Zoëga G.T. *A Concise Dictionary of Old Icelandic* / G.T. Zoëga. — Oxford : At the Clarendon Press, 1910. — 560 p.

11. Eiriks saga rauða. — [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.sagadb.org/eiriks_saga_rauda
12. Eyrbyggja saga. — [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.northvegr.org/lore/eyrbyggja/index.php>
13. Órvar-Odds saga. — [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.northvegr.org/lore/sagas_oi/index.php#orvar

В статье на основе лингвокультурологического подхода проанализированы древнегерманские магические техники, определяющие судьбу, выделенные из древнегерманских манускриптов. Магические техники были представлены в древних текстах следующими лексемами: и seiðr, spá (spae), galdr (ворожба). Как правило, эти техники практиковали женщины. Этимология приведенных лексем подтверждает факт существования детерминированной связи между формой и значением этих слов. Магические техники помогали женщинам-пророчицам определять судьбу, будущее либо налагать магические чары.

Ключевые слова: вербализатор, древнегерманские магические техники, женщины-провидицы, лингвокультурология, судьба, этимология.

The article offers the linguocultural approach to the analysis of Old Germanic magic in its correlation with the fate in Old Germanic manuscripts. The author holds that magic in the old texts was represented as seiðr, spá (spae), galdr (witchcraft, incantation), and was considered to be the province of women. Etymology of the lexemes lends support to the idea of connection between their form and meaning. The magic techniques helped women-practitioners to foresee the fate, the future events, or to cast a magic spell.

Key words: cultural linguistics, etymology, fate, Old Germanic magic arts, women-practitioners.

УДК 81 — 13:81'42

ТЕОРЕТИЧНІ ВИТОКИ І ПРИНЦИПИ ЕМПІРИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕСТУ

Чеснокова Г.В.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті пропонується огляд принципів застосування у сучасній лінгвістичній парадигмі емпіричних методів дослідження — доволі нової для мовознавства методології, яка закорінена у суспільні науки, утім наразі широко використовується у лінгвістиці й літературознавстві. Такий підхід, за багатьох причин, демонструє переваги порівняно з більш традиційним герменевтичним. Уважаємо, що лінгвістичні розвідки отримають користь від його використання, а результати студій, які часто є контрінтуїтивними, відкриють нові сфери наукового знання, що й досі залишаються поза увагою дослідників.

Ключові слова: емпіричні методи дослідження, емпіричне вивчення художнього тексту, експеримент.

Сьогодні мовознавчі розвідки все частіше здійснюються із залученням емпіричних (*грец.* *empeireia* — досвід) методів дослідження (надалі — ЕМД) [25]. ЕМД ми визначаємо як методологію, у якій емпіричні (досвідні) спостереження або дані ретельно збираються задля того, щоб відповісти на певне дослідницьке питання, представлене у формі гіпотези. Емпірична традиція «своїм витоким має суспільні науки ..., спочатку запозичивши психометричні моделі, а потому — антропологічні» [11, 389]. Такі студії підтримують Третю культуру Ч.П. Сноу, який вважав, що вчений-лінгвіст має «розмовляти однією мовою» із представником точних наук [15, 71], оскільки вони мають багато спільного. До речі, емпірично виявлено, що студенти-технарі, всупереч стереотипу, що існує, читають більше як навчальної, так і художньої літератури, аніж студенти-філологи [19]. Такий контрінтуїтивний висновок навряд чи можна було б отримати без використання ЕМД.

Не заперечуючи цінності герменевтичних поглядів, зазначимо, що реакція на текст теж є певного роду інтерпретацією. Вона структурується завдяки навичкам читання, які люди отримують крізь призму своєрідної декодуючої сітки — соціально зумовленої культури. Тут ми погоджуємося із думкою П. Моранди про те, що будь-яка інтерпретація не є відкритим чи вільним процесом, а натомість завжди виконується в межах певної культурної матриці [12, 173]. Особливості і наслідки такого процесу можна розкрити саме шляхом застосування ЕМД до вивчення художнього тексту.